

ŹRÓDŁA INFORMACJI ORAZ METODY BADAŃ PROCESU PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

Imperatywny charakter dwóch czynników w kontekście podjęcia ewentualnych badań nad zjawiskiem prania brudnych pieniędzy, zdominował proces przygotowań i ich realizacji. Stanowiły je ograniczenia o charakterze: czasowym, funkcjonujące w dwóch obszarach uzasadnienia⁹⁴ oraz korzyści wynikające z coraz większego dostępu do szeroko rozumianej informacji. Nieliczne badania w tym zakresie spowodowały, że wyniki podjętych badań w takich dziedzinach naukowych jak: ekonomia, socjologia czy filozofia etyki, będą stanowiły istotny wkład w zakresie poznawczym procesu legalizacji środków finansowych.

1. Cele, funkcje oraz zakresy prowadzonych badań nad procesem prania brudnych pieniędzy

Cele prowadzonych badań nad zjawiskiem prania brudnych pieniędzy zostały sklasyfikowane według grup o charakterze:

1. Diagnostycznym, polegającym na zdefiniowaniu stopnia zróżnicowania postaw wobec procesu legalizacji środków finansowych.
2. Analitycznym, polegającym na określeniu istniejących zależności i relacji pomiędzy reprezentowanymi postawami i poglądami osób stanowiących próbę badawczą.⁹⁵

Z przyczyn obiektywnych,⁹⁶ zrezygnowano z przeprowadzenia badania w zakresie prognozowania zjawiska oraz przewidywanych zmian postaw i poglądów osób stanowiących próbę badawczą. Głównym celem przeprowadzonych badań była identyfikacja i charakterystyka postaw Polaków, w ujęciu ilościowym jak i jakościowym, wobec wprowadzenia do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych i nieujawnionych źródeł w zakresie:

1. Określenia obszaru pojęciowego definicji procesu prania brudnych pieniędzy w ujęciu potocznym.

⁹⁴ Pełnego uzasadnienia ograniczeń dokonano w części drugiej, niniejszego rozdziału.: *Organizacja i metodologia badań postaw studentów wobec zjawiska prania brudnych pieniędzy.*

⁹⁵ „Badania rynkowe i marketingowe”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Kramer.. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1994. s. 155.

⁹⁶ Z dwóch powodów:

1. Prowadzone badania nie były badaniami panelowymi, uzyskane dane były danymi jednorazowymi.
2. Dane statystyczne Wydziału Analiz Przestępczości Biura Taktyki zwalczania Przestępczości Komendy Głównej Policji dla niniejszych badań nie są reprezentatywne z następujących przyczyn:
 - a) Dane statystyczne policji dotyczą wskaźników wykrywalności, a nie wielkości i jakości zjawiska.
 - b) Ilość obserwacji statystycznych wybranych przestępstw, które tworzą w miarę reprezentatywny obraz zorganizowanej przestępczości i byłyby tematem ewentualnych analiz wynoszą od 2 do 5 lat
 - c) Nowelizacja istniejącego prawa oraz tworzenie nowych aktów prawnych, w wyniku dostosowania prawa do standardów unijnych, spowodowało zmianę istniejącej struktury charakterystyki czynów zabronionych, co wpłynęło na zmianę wartości zmiennych statystycznych.

por. Pismo T-I-288/248/2004 Naczelnika Wydziału Analiz Przestępczości Biura Taktyki Zwalczania Przestępczości Komendy Głównej Policji.

2. Zdefiniowania stopnia znajomości w zakresie faktograficznym oraz rozumienia istoty zjawiska prania brudnych pieniędzy oraz metod przeciwdziałania procederowi przez osoby stanowiące próbę badawczą.
3. Określenia roli i znaczenia poszczególnych źródeł informacji w procesie budowania światopoglądu osób uczestniczących w badaniu w zakresie opinii nad procesem prania brudnych pieniędzy.
4. Poznania stopnia akceptacji patologii o charakterze ekonomiczno-finansowym.
Wyznaczone cele wynikały bezpośrednio z przyjętych obszarów badawczych, które zostały sklasyfikowane w następujący sposób:
 1. Podmiotowy.
 2. Przedmiotowy.
 3. Przestrzenny.
 4. Czasowy.⁹⁷

W obszarze przedmiotowym za populację badania⁹⁸ przyjęto środowisko studenckie trzech śląskich szkół wyższych:

1. Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.
2. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
3. Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach.

Za próbę badawczą przyjęto grupę studentów pierwszego i ostatniego roku, stacjonarnego i niestacjonarnego systemu nauczania.

W zakresie przedmiotowym sklasyfikowano następujące obszary badawcze:

1. Składowych definicji prania brudnych pieniędzy w ujęciu potocznym.
2. Obszaru pojęciowego istoty oraz danych faktograficznych zjawiska prania brudnych pieniędzy oraz metod przeciwdziałania.
3. Uzasadnienia konieczności przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy.
4. Stopnia akceptacji patologii o charakterze finansowo-ekonomicznym przez studentów wytypowanych uczelni.

1. Zakres przestrzenny prowadzonych badań został określony przez lokalizację szkół wyższych. Ankieta była prowadzona w ramach zajęć lekcyjnych w maju 2005 r. Zakres czynności w ramach przeprowadzonych badań został określony poprzez funkcję jaką pełniły w procesie badawczym:

1. Funkcję poznawczą, polegającą na zgromadzeniu materiałów źródłowych dotyczących prania brudnych pieniędzy oraz ich selekcji w zakresie przydatności pod kątem prowadzonych badań.
2. Kreatywną, służącą przeprowadzeniu oceny posiadanego materiału oraz postawienia hipotezy głównej i hipotez pomocniczych.
3. Aplikacyjną, służącą weryfikacji postawionych hipotez na podstawie wyników przeprowadzonych badań oraz sformułowaniu wniosków dotyczących praktycznego wykorzystania dorobku niniejszej pracy.

Poprawne sprecyzowane celów badawczych w zakresie badań dotyczących postaw Polaków wobec wprowadzenie do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych i nieujawnionych źródeł ma strategiczne znaczenie dla badań w zakresie jakości i wartości wyników oraz praktycznego wykorzystania dorobku niniejszych badań. Umożliwia bowiem zdefiniowanie obszarów pojęciowych poszczególnych typów postaw w zakresie wspólnych cech i zachowań.

⁹⁷ Kędzior Z., Karcz K.: *Badania marketingowe w praktyce*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996. s. 51.

⁹⁸ *Zbiorowość, której elementy mają wspólne cechy istotne z punktu widzenia celu badania i o której badacz chce uzyskać określone informacje w celu rozwiązania problemu marketingowego*. por. *ibid.* s. 148.

2. Organizacja i metodologia badań postaw studentów wobec zjawiska prania brudnych pieniędzy

Uzasadnienie celowości powadzonych badań zostało uzależniona od skutecznego rozwiązania występujących ograniczeń. Dwa z nich, wymagają uzasadnienia ponieważ zdecydowały o charakterze i zasięgu prowadzonych badań w części:

- a) empirycznej – ograniczenie czasowe,
- b) teoretycznej – dostęp do materiałów źródłowych o charakterze faktograficznym.

Ograniczenie czasowe, wystąpiło w dwojakim znaczeniu:

1. Naukowym, które postulowało o jak najszybsze przeprowadzenie badań, wyrażone poprzez swoją aktualność, wielkość zagrożenia, a przede wszystkim rozpoczęciem „nowego rozdziału jakościowego” w zakresie przeciwdziałania wprowadzeniu do obrotu wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych i nieujawnionych źródeł. Wyniki podjętych badań w takich dziedzinach naukowych jak: ekonomia, socjologia czy filozofia etyki, ze względu na to, że będą dotyczyły „punktu startowego” szeroko rozumianego zjawiska oraz metod przeciwdziałania, będą stanowiły istotny wkład w zakresie tworzenia monografii prania brudnych pieniędzy w Polsce.
2. Decydującym o zredukowaniu statystycznego obszaru badawczego w wyniku przeprowadzenia badań jednoetapowych, uniemożliwiających uzyskanie pełnego obrazu roli i znaczenia czynników kształtujących poglądy i determinujących postawy osób tworzących próbę badawczą.

Ograniczony dostęp do materiałów źródłowych o charakterze faktograficznym będących w posiadaniu służb specjalnych, gdyż zostały objęte klauzulą tajności⁹⁹ oraz specyfika publikacji zwartych i prasowych¹⁰⁰ zdecydowały o charakterze części teoretycznej.

Odmienne interesy pewnych grup społecznych, perfekcyjnie wykorzystujące relacje o charakterze społecznym, prawnym i gospodarczym wyznaczyły kilkudziesięcioletnią historię oraz określiły współczesną formę procesu prania brudnych pieniędzy. Występujące składowe zjawiska, ich uzasadnienie oraz pojawiające się pomiędzy nimi relacje postulują o przeprowadzenie interdyscyplinarnych badań systemowych. Warunkiem koniecznym, w celu zdefiniowania reguł i zasad oraz prawidłowości kształtujących i regulujących funkcjonowanie procesu, jest precyzyjne określenie punktów odniesienia w trzech wymiarach:

- a) lokalizacji czasowej, w samym procesie ewolucji badanego zjawiska,
- b) pozycjonowania obszaru zainteresowania w ramach badanego zjawiska w stosunku do bliższego i dalszego otoczenia,
- c) wyboru jednej z czterech warstw określonej przez dwa czynniki:
 - stopnia uogólnienia,
 - stopnia penetracji obszaru zainteresowania.

⁹⁹ por. Pismo T-I-288/248/2004 Naczelnika Wydziału Analiz Przemoczości Biura Taktyki Zwalczenia Przemoczości Komendy Głównej Policji.

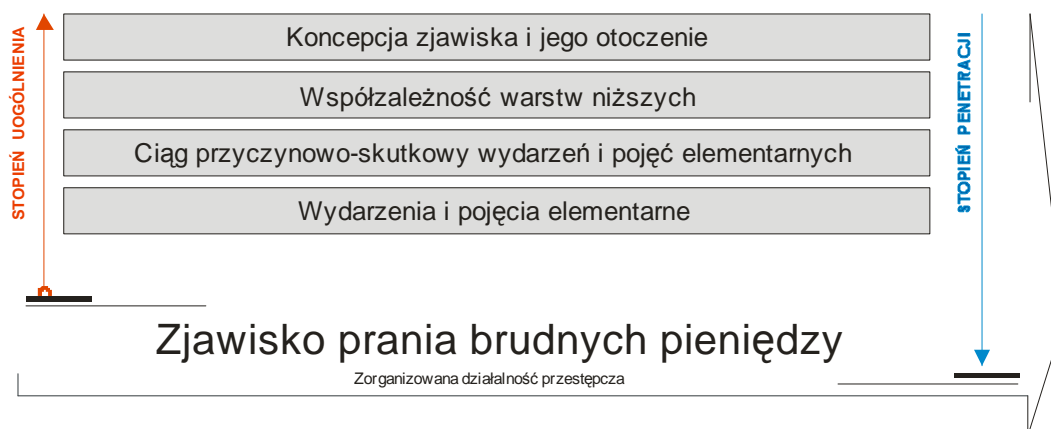
¹⁰⁰ W nielicznych publikacjach zwartych, problematyka zorganizowanej przemoczości, w tym prania brudnych pieniędzy przedstawiona jest głównie w ujęciu zagadnień kryminalistyki, prawa karnego oraz zagadnień bankowości. Publikacje prasowe, autorstwa pracowników naukowców, zazwyczaj będących funkcjonariuszami służb specjalnych, dotyczyły fragmentarycznego obszaru tematycznego.

W tym celu utworzono cztery warstwy, które względem siebie zdefiniowano w sposób hierarchiczny: od uwzględniającej wydarzenia lub pojęcia elementarne, do wyrażającej koncepcję zjawiska oraz występujące pomiędzy nim a otoczeniem relacje:

1. Warstwa wydarzeń lub pojęć elementarnych.
2. Warstwa ciągów przyczynowo-skutkowych wydarzeń i pojęć elementarnych.
3. Warstwa współzależności w stosunku do warstwy niższej.
4. Warstwa wyrażająca definicję zjawiska, koncepcji lub doktryny i jego najbliższego otoczenia.

Rysunek 11

METODA DEFINIOWANIA PROCEDERU PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

Źródło: Opracowanie własne na podstawie L.von Bertalanffy: „Ogólna teoria systemów Postawy, rozwój, zastosowania”. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984

Na szczególną uwagę zasługuje warstwa czwarta, umożliwiająca zwarte zdefiniowanie oraz postawienie hipotez dotyczących istoty zjawiska i jego fenomenu. Przeznaczona jest dla obszaru koncepcji, definicji procesu prania brudnych pieniędzy, w której istotnego znaczenia, w kontekście prowadzonej obserwacji, nabierają cechy umiejętności:

1. Osiągnięcia stopnia końcowego z dowolnie wybranej fazy procesu legalizacji środków finansowych.
2. Skutecznego prowadzenia samoregulacji w zakresie natężenia zjawiska.
3. Utrzymania stanu stabilności w relacjach z najbliższym otoczeniem.

Wykorzystanie warstwy o najwyższym stopniu uogólnienia, umożliwiło opracowanie mapy obszarów ludzkiej aktywności o charakterze ekonomicznym, politycznym i społecznym, która spełnia dwie funkcje:

1. Pozycjonowania etapu zjawiska, będącego tematem badania, oraz wyznaczenie punktów orientacji i odniesienia w stosunku do badanego obiektu.
2. Uzasadnienia zachowania ciągłości występujących zjawisk o charakterze przyczynowo-skutkowym, będącego przedmiotem prowadzonych badań.

Takie ujęcie tematu, umożliwi zorientowanie procesu prania brudnych pieniędzy jako długofalowego zjawiska, zapoczątkowanego w pierwszej połowie XX wieku, będącego jednym z ogniw łańcucha powiązań pomiędzy starym i nowym w zakresie dokonującej

się ewolucji, czy też definiowania niektórych aspektów, o charakterze przyczynowo-skutkowym, zagadnienia patologii o charakterze ekonomiczno-finansowym, np:

1. Polaryzacji społeczeństwa oraz konkurencji jako czynników wzmacniających działalność gospodarczą w metodach nieformalnych.
2. Biurokracji jako zjawiska o charakterze społeczno-politycznym, będącego podłożem dla powstania i funkcjonowania korupcji.
3. Korupcji jako zjawiska towarzyszącego współczesnym stosunkom gospodarczym.
4. Rozwiniętej gospodarki rynkowej jako obiektywnej przesłanki fetyszyzacji stosunków społecznych.
5. Społecznych i międzynarodowych uwarunkowań będących podłożem dla prania brudnych pieniędzy.

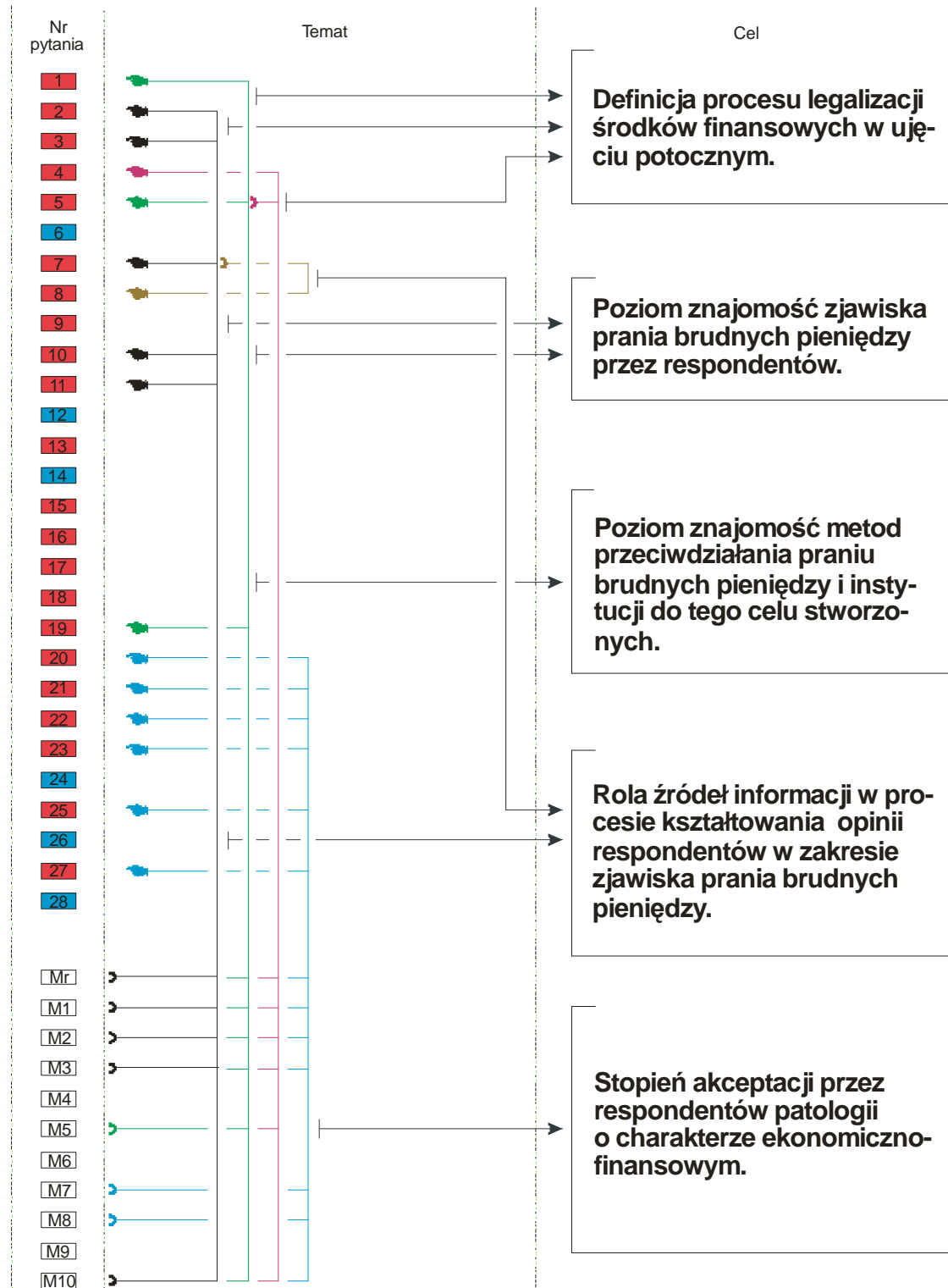
W części teoretycznej pracy, stopień koncentracji wypowiedzi został zdefiniowany poprzez poziom uogólnienia oraz penetracji przedmiotu badań w ramach wybranych warstw: część 4 została podporządkowana zasadom współzależności warstw niższych, natomiast rysunki 3 – 9 zostały oparte na regule ciągu przyczynowo-skutkowego wydarzeń i pojęć elementarnych. Wyjątkiem od przedstawionej zasady są rysunki 2 i 10, które w nieznacznym stopniu uwzględniają wcześniej postulowane elementy interdyscyplinarnego ujęcia zjawiska prania brudnych pieniędzy. Zaprezentowane podejście do przedmiotu badań, w części teoretycznej, umożliwiło uzyskanie sprecyzowanej wypowiedzi, będącej w założeniu: wnioskami z przeprowadzonych analiz i syntez obejmujących cechy i zdarzenia relacjonujące rzeczywistość.

Wszystkie informacje, bez względu na ich charakter, wykorzystane w niniejszej pracy pochodziły z dwóch typów źródeł: wtórnego i pierwotnego. W ramach źródeł wtórnych wykorzystano:

2. Akty prawne w formie ustaw opublikowanych w Dzienniku Ustaw i kodeksie karnym
3. Polskojęzyczne publikacje zwarte.
4. Polsko i obcojęzyczne publikacje prasowe.
5. Materiały prasowe instytucji rządowych.
6. Materiały prasowe instytucji wyspecjalizowanych w zakresie przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy.
7. Raporty z badań naukowych oraz sprawozdań z badań opinii publicznej zrealizowanych na zlecenie, bądź współfinansowanych przez Fundację im. Stefana Batorego w Warszawie.
8. Dane statystyczne Wydziału Analiz Przesłanki Biura Taktyki Zwalczenia Przesłanki Komendy Głównej Policji.

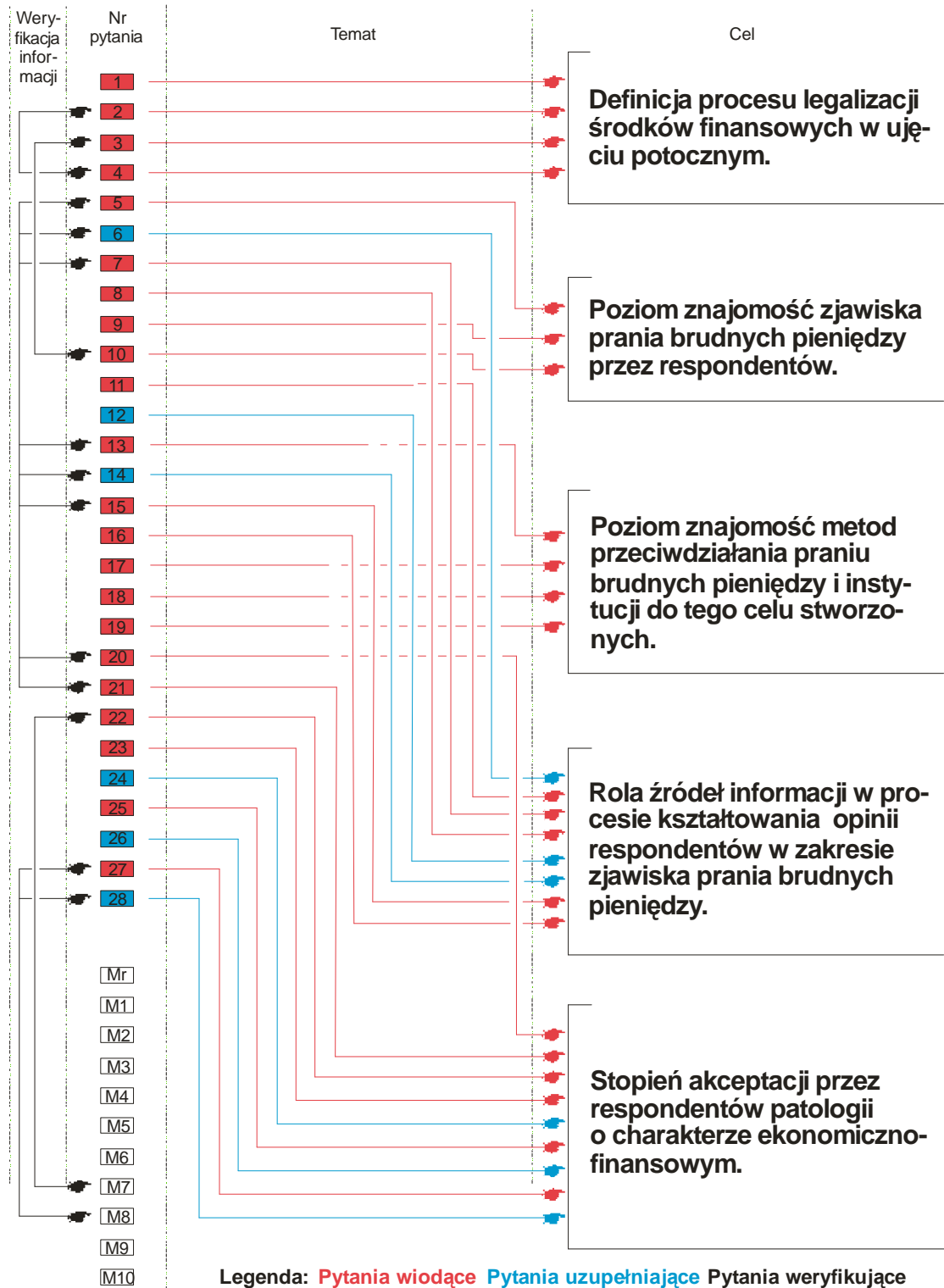
W części empirycznej, źródłem informacji pierwotnych były badania bezpośrednio przeprowadzone metodą ankietową. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Uzyskane w ten sposób dane zostały poddane analizom według schematów (rys. 12 i 13), które pełniły funkcje graficznych harmonogramów uzupełnionych o cele i zakresy tematyczne badań. W przypadku badań jakościowym zilustrowano postępowanie mające za cel określenie stopnia wpływu poszczególnych cech jakościowych, połączonych w trzy pakiety cech, na sposób postrzegania przez respondentów zagadnień będących tematem prowadzonej analizy. W przypadku badań zależności ilościowych, zdefiniowano poszczególne zakresy tematyczne badań, co umożliwiło w sposób zaplanowany określenie ich struktury w ujęciu ilościowym.

STRUKTURA RELACJI DANYCH W OBSZARACH BADAWCZYCH W UJĘCIU JAKOŚCIOWYM

Źródło: Opracowanie własne.

STRUKTURA DANYCH W OBSZARACH BADAWCZYCH W UJĘCIU ILOŚCIOWYM

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane dane, w ramach kwestionariusza ankiety, stanowiły podstawę dla komplementarnych badań o charakterze jakościowym jak i ilościowym w następujących zakresach: W pytaniach, 1 – 4, bezpośrednio dotyczących definicji prania brudnych pieniędzy w ujęciu potocznym zapytano o:

1. Istotę zjawiska prania brudnych pieniędzy.
2. Zasięg geograficzny procesu legalizacji środków finansowych.
3. Inspiratorów i wykonawców czynności procesu prania brudnych pieniędzy.
4. Stopień zagrożenia dla systemów finansowych państw ze strony zjawiska prania brudnych pieniędzy.

Odpowiedzi na pytania 5, 9 i 10 umożliwiły określenie stopnia znajomości przez, uczestników badania, konkretnych przypadków prania brudnych pieniędzy w zakresie:

1. Potwierdzenia kontaktu z tego typu informacjami.
2. Zaanonsowania zapamiętanych przypadku legalizacji środków finansowych.
3. Form zorganizowanej działalności przestępczej.

Wykorzystując pytania 13 oraz 17 – 19 określono poziom znajomości, przez uczestników badania, inicjatyw i działań organizacji w zakresie przeciwdziałania zjawisku:

1. Potwierdzenia kontaktu z tego typu informacjami.
2. Przedstawienia zapamiętanych inicjatyw lub działań mających na celu przeciwdziałanie zjawisku prania brudnych pieniędzy.
3. Wskazaniu polskiej najbardziej wyspecjalizowanej instytucji w zakresie wykrywania i koordynowania działań zapobiegawczych.
4. Istoty strategii przeciwdziałania.

Rolę poszczególnych źródeł informacji w procesie budowania światopoglądu członków próby badawczej w zakresie prowadzonych badań określono na podstawie pytań 7, 8, 11 oraz 15 i 16,

1. Wskazanie źródła informacji o konkretnym przypadku prania brudnych pieniędzy.
2. Stopień zaspokojenia potrzeby uzyskania informacji o zjawisku prania pieniędzy.
3. Stopień wiarygodności uzyskanych informacji.
4. Wskazanie źródła informacji o konkretnym przypadku przeciwdziałania zjawisku.
5. Stopień zaspokojenia potrzeby uzyskania informacji o przeciwdziałaniu zjawisku prania pieniędzy.

Stosunek respondentów do problemu patologii finansowo-ekonomicznych uzyskano poprzez analizę odpowiedzi na pytania: 20 – 28.

1. Proponowany przez respondentów poziom znajomości problematyki zjawiska i zagadnień przeciwdziałania.
2. Konieczności rozpoczęcia kampanii informacyjnej adresowanej do społeczeństwa w zakresie patologii o charakterze ekonomiczno-finansowym.
3. Typu postawy znalazcy kwoty w wysokości 100,- zł.
4. Postawy społeczeństwa do przestępstw o anonimowym charakterze i jego uzasadnienie.
5. Postawy uczestnika badania wobec stwierdzenia, że „pierwszy milion w biznesie należy ukraść” i jego uzasadnienie.
6. Postawy uczestnika badania wobec maksymy „Pecunia non olet” – pieniądze nie śmierdzą oraz jego uzasadnienie.

W celu przeprowadzenia analizy danych posłużono się testem chi-kwadrat Pearsona, którego istota polega na weryfikacji hipotez statystycznych.¹⁰¹ Umożliwia on na pod-

¹⁰¹ Hipotezę statystyczną nazywa się każdy sąd o populacji generalnej dotyczący parametrów lub postaci funkcyjnej rozkładu prawdopodobieństwa wydany bez przeprowadzenia badania wyczerpującego. por. Walesiak M.: „Metody analizy danych marketingowych”. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996. s. 56.

stawie n-elementowej próbie losowej weryfikację hipotezy o niezależności dwóch cech (głównie jakościowych) w populacji generalnej. Punktem wyjścia jest tu tablica korelacyjna, tabela 11, o r wierszach i k kolumnach.

Tabela 11

TABLICA KORELACYJNA DLA DWÓCH CECH

Cecha Y	Wariant I	Wariant II	...	Wariant k-ty	Suma ($n_{i.}$)
Cecha X					
Wariant I	n_{11}	n_{12}	...	n_{1k}	$n_{1.}$
Wariant II	n_{21}	n_{22}	...	n_{2k}	$n_{2.}$
...
Wariant r-ty	n_{r1}	n_{r2}	...	n_{rk}	$n_{r.}$
Suma ($n_{.j}$)	$n_{.1}$	$n_{.2}$...	$n_{.k}$	n

Źródło: Na podstawie: Walesiak M.: „Metody analizy danych marketingowych”. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 60.

Algorytm postępowania testu chi-kwadrat Pearsona.:

1. Postawienie hipotezy zerowej H_0 : „cecha X nie wpływa istotnie na cechę Y” oraz hipotezy alternatywnej H_1 : „cecha X wpływa istotnie na cechę Y.”
2. Określenie poziomu istotności α , który jest prawdopodobieństwem popełnienia błędu I rodzaju. Możliwości decyzyjne przy weryfikacji hipotez przedstawia tabela 12. Przyjęto $\alpha = 0,05$.
3. Obliczenie wartości statystyki testowej, wzorem: ¹⁰²

$$\chi^2 = \sum_i \sum_j \frac{\left(n_{ij} - \hat{n}_{ij} \right)^2}{\hat{n}_{ij}} \quad (1);$$

$$\text{gdzie: } \hat{n}_{ij} = \frac{n_{i.} \cdot n_{.j}}{n} \quad (2);$$

„i” oznacza numer wiersza, a „j” – numer kolumny.

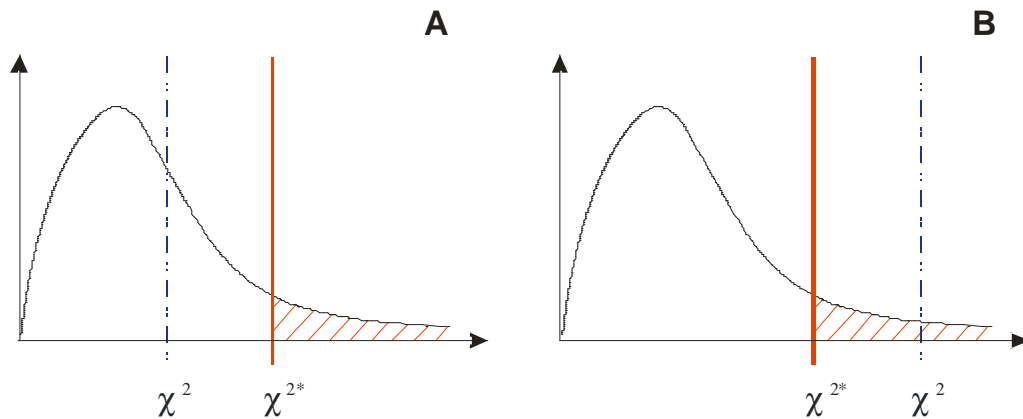
4. Określenie obszaru krytycznego, w którym hipoteza H_0 będzie odrzucana. Określa się go, odczytując wartość krytyczną χ^2_{*} z tablic rozkładu χ^2 o $(r-1)(k-1)$ stopni swobody dla poziomu istotności α . Obszar krytyczny obrazuje zakreśkowana część wykresów na rysunku 14.
5. Podjęcie decyzji dotyczącej przyjęcia lub odrzucenia hipotezy H_0 . Jeżeli wartość statystyki testowej obliczonej według formuły (1) będzie mniejsza od wartości krytycznej χ^2_{*} , schemat A na rysunku XX, to nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Można wtedy przyjąć, że cecha Y jest niezależna od cechy X. W przeciwnym

¹⁰² Sobczyk M.: „Statystyka”. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997. s. 198.

wypadku, schemat B, hipotezę H_0 należy odrzucić. Z prawdopodobieństwem $(1-\alpha)$ można wtedy twierdzić, że cecha X wywiera istotny wpływ na cechę Y.

Rysunek 14

SCHEMAT ROZKŁADU χ^2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sobczyk M.: „Statystyka”. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 197 – 202.

Tabela 12

MOŻLIWOŚCI DECYZYJNE PRZY WERYFIKACJI HIPOTEZ STATYSTYCZNYCH

Hipoteza zerowa	Przyjąć H_0	Odrzucić H_0
H_0 jest prawdziwa	Właściwa decyzja	Błąd I rodzaju (prawdopodobieństwo α)
H_0 jest fałszywa	Błąd II rodzaju (prawdopodobieństwo β)	Właściwa decyzja

Źródło: Walesiak M.: „Metody ... op. cit. s. 57.

W celu przedstawienia ilościowego obrazu próby badawczej, w kontekście kształtowania się zmiennych, posłużono się charakterystykami opisowymi, które umożliwiły przeprowadzenie analizy ich rozkładu. Wskaźniki struktury i natężenia, wyrażone przez odsetki i proporcje umożliwiły określenie stosunku dwóch wielkości będących w logicznym związku.

Obraz struktury jakościowej zjawiska w zakresie postaw i opinii na temat jego istoty, stopnia braku akceptacji patologii finansowo-ekonomicznych przez respondentów oraz strategii przeciwdziałania uzyskano stosując w kwestionariuszu ankiety następujące skale:

1. Jednobiegunowe pięcioprzedziałowe skale porządkowe.

Według Pana (i), główną, najbardziej wyspecjalizowaną instytucją w Polsce do przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy jest ?

18 CB
Wypełnia autor ankiety

(zaznacz "X" tylko jedną odpowiedź)

- 1. Prokuratura
- 2. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
- 3. Centralne Biuro Śledcze
- 4. Izba Skarbowa
- 5. Generalny Inspektor Informacji Finansowej
- 6. Żadne z wymienionych instytucji
- 7. Nie wiem, która to instytucja

2. Wieloprzedziałowe alternatywne skale nominalne

Czy zgadza się Pan (i) ze stwierdzeniem, że "pierwszy milion w biznesie należy ukraść" ?

25 CW
Wypełnia autor ankiety

(zaznacz "X" tylko jedną odpowiedź)

Tak (1)	Raczej tak (2)	Raczej nie (3)	Nie (4)	Trudno powiedzieć (5)

Wykorzystane skale charakteryzują się:

1. Zrównoważeniem – cecha ta zmniejsza błąd i ułatwia zastosowanie metod statystycznych na etapie redukcji i analizy danych.¹⁰³
2. Pięcioprzedziałową konstrukcją – jest to minimalna ilość przedziałów zapewniająca otrzymanie poprawnego obrazu badanego problemu.¹⁰⁴
3. Założeniem, że osoba udzielająca odpowiedzi na pytania kwestionariusza w pewnych obszarach problemowych może nie posiadać sprecyzowanego poglądu, dlatego też zastosowano:
 - a) Przedział neutralny – poprzez konstrukcję pytania starano się wyeliminować nadmierne wykorzystywanie tej strefy przez respondentów. Przedział neutralny umożliwia wydzielenie pewnej grupy osób, które nie posiadają własnego zdania ponieważ nie uczestniczyły w procesie poznawczym, osoby nie korzystające z internetu nie potrafią dokonać jego oceny.
 - b) Skalowanie nie wymuszające – jest konsekwencją przyjętej koncepcji wprowadzenia przedziału neutralnego.

Przedstawione skale towarzyszyły trzem rodzajom pytań o charakterze:

1. Zamkniętym, w których druga część pytania ma charakter rozłączny. Wykorzystano także pytania dychotomiczne, w których respondent dokonuje wyboru pomiędzy „tak” i „nie”.
2. Otwartym, które umożliwiają respondentowi samodzielne sformułowanie odpowiedzi. Pytania te, po pytaniach półotwartych stanowią najliczniejszą grupę pytań. Umożliwiły one zdefiniowanie uzasadnienia deklarowanych postaw w zakresie akceptacji patologii o charakterze ekonomiczno-finansowym.

¹⁰³ Kaczmarczyk S.: „Badania ... op. cit. s.150.

¹⁰⁴ Ibid. s. 152.

3. Półotwartym, stwarzające respondentom uzupełnienie wypowiedzi w ramach pytania zamkniętego.

Specjalną grupę, stanowiły pytania filtrujące i kontrolne.

1. Pytanie filtrujące, których głównym celem było wydzielenie podgrup respondentów, do których następnie skierowano oddzielne zestawy pytań.
2. Pytania kontrolne służyły sprawdzeniu wiarygodności wypowiedzi respondenta. Ponownie pytano w nich o tę samą sprawę w zmienionym szyku pytania oraz pytanie było zlokalizowane w innej części kwestionariusz. Strukturę i wewnętrzne relacje pytań ilustrują rysunki 12 i 13.

Badania bezpośrednie zostały poprzedzone badaniami pilotażowymi w celu wykrycia i opisanie reakcji respondentów oraz określenie stopnia zrozumienia zadawanych pytań i występujących w nich terminów. Objęły one 52 studentów Filii Politechniki Śląskiej w Rybniku. Uzyskane wyniki umożliwiły poprawę sposobu przygotowania i segregacji danych.

Uzyskane wyniki testu chi-kwadrat, umożliwiły zdefiniowanie istniejących zależności w zakresie:

1. Wykrycia statystycznie istotnych zależności (lub ich braku) pomiędzy pewnymi cechami społeczno-demograficznymi (np. wiek, płeć, uczelnia, tryb studiów) a stopniem świadomości w zakresie procesu prania brudnych pieniędzy i stosunku do tego zjawiska.
2. Określenia, która z postaw dotyczących procederu prania brudnych pieniędzy dominuje w poszczególnych podgrupach społeczno-demograficznych.

Wykorzystanie metod statystycznych w badaniu nad zjawiskiem prania brudnych pieniędzy, umożliwiło określenie wielkości wpływu i znaczenia odczuć respondentów. Poprzez ich obiektywizację i zdefiniowanie rzeczywistego stopnia oddziaływania, próbowano spełnić warunek jakościowy badań, w zakresie poprawności i kompletności, nad postawami Polaków.

3. Uzasadnienie wyboru badanej populacji, zasady doboru oraz charakterystyka próby badawczej

Imperatywny charakter warunku optymalnego działania, w ramach badań nad zjawiskiem prania brudnych pieniędzy zobowiązuje do uzasadnionego wyboru badanej populacji i reprezentatywnej dla niej próby badawczej. Konkludując wyniki analiz w zakresie:

- a) przeprowadzonych badań¹⁰⁵ w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej w zakresie ustalenia grupy zawodów szczególnie narażonych na uczestnictwo w procesie prania brudnych pieniędzy,
- b) przedstawionych, w rozdziałach I - III niniejszej pracy, przypadków legalizacji środków finansowych,
- c) przeprowadzonej rekonstrukcji mechanizmu wprowadzenia do obrotu środków majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł,

można wnioskować, że osoby nieświadomie lub celowo uczestniczące w procesie prania brudnych pieniędzy, posiadają kilka wspólnych cech. Jedną z nich, stanowiącą cechę jakościową¹⁰⁶ badanej populacji, wykorzystano podczas procesu definiowania podmiotu przeprowadzonych badań. Są to osoby posiadające wyższe wykształcenie o różnym profilu zawodowym. Należy zatem przypuszczać, że część absolwentów wytypowanych

¹⁰⁵ Wójcik J. W.: „Zachować ... op. cit.

¹⁰⁶ Kaczmarczyk S.: „Badania ... op. cit. s. 97.

uczelnii w ramach prowadzonych badań, podejmie pracę na stanowiskach bezpośrednio narażonych na nieświadome uczestnictwo lub stwarzających możliwość podjęcia czynności operacyjnych prania brudnych pieniędzy. Kryterium to zdecydowało o wyborze populacji generalnej,¹⁰⁷ którą stanowili studenci trzech górnośląskich uczelni:

1. Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.
2. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
3. Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach.

Mając na uwadze ograniczone możliwości finansowe oraz krótki okres, na przygotowanie i przeprowadzenie badań, wyboru uczelni dokonano na podstawie porównania wizerunku poszczególnych szkół wyższych w następujących obszarach:

1. Własnej oceny szkoły, dokonanej na podstawie posiadanych przez nią kompetencji:
 - a) prawa przyznawania stopni naukowych,
 - b) ilości studiujących na niej osób,
 - c) zajmowanego miejsca w ogólnie dostępnych rankingach szkół wyższych,
 - d) dostępności uczelni w zakresie możliwości przeprowadzenia niniejszych badań pośród jej studentów.
2. Możliwości przeprowadzenia konfrontacji uzyskanych wyników, ich analizy w zależności od:
 - a) różnorodności profilu uczelni:
 - ekonomiczny,
 - humanistyczny,
 - b) statusu prawnego uczelni:
 - państwowa,
 - prywatna.

O wielkości grup respondentów, reprezentujących poszczególne uczelnie zdecydowały głównie trzy czynniki:

1. Możliwości dotarcia do wytypowanych grup dziekańskich, która była uzależniona od życzliwości władz uczelni oraz udzielonej pomocy Pań i Panów Wykładowców.
2. Wielkości grup dziekańskich.
3. Poziomu frekwencji na zajęciach w dniu realizacji badania.

Respondenci rekrutowali się z czterech grup: studentów pierwszego i ostatniego roku oraz uczących się w systemie stacjonarnym lub niestacjonarnym. Dokonana klasyfikacja próby badawczej umożliwiła zdefiniowanie następujących obszarów badawczych:

1. Czy i w jakim zakresie programy nauczania szkół wyższych kształtują poglądy studentów w zakresie znajomości zjawiska prania brudnych pieniędzy i potrzeby przeciwdziałania?
2. Czy i w jakim stopniu tryb studiowania, dziennie, wieczorowo lub zaocznie, ma wpływ na kształtowanie znajomości problematyki prania brudnych pieniędzy?
3. Czy i w jakim stopniu szkolenia zawodowe realizowane przez instytucje finansowe mają wpływ na proces kształtowania poglądów studentów studiów zaocznych lub wieczorowych w zakresie rozumienia istoty procesu prania brudnych pieniędzy oraz strategii przeciwdziałania.

W ramach wytypowanej populacji studentów trzech górnośląskich uczelni wyróżniono jakościowe i ilościowe cechy statystyczne, które zróżnicowały badaną populację:

1. Płeć.
2. Wiek
3. System studiowania – dzienny bądź wieczorowo lub zaocznie

¹⁰⁷ Zbiorowość, której elementy mają wspólne cechy istotne z punktu widzenia celu badania i o której badacz chce uzyskać określone informacje w celu rozwiązania problemu marketingowego.
por. Kędzior Z., Karcz K.: „Badania ... op. cit s. 148.

4. Stopnia zaawansowania nauki – pierwszy, ostatni rok studiów.
5. Wyznania religijnego
6. Charakter instytucji zatrudniającej respondenta.

Tabela 13

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ ZE WZGLĘDU NA UDZIAŁ ILOŚCIOWY RESPONDENTÓW
Z POSZCZEGÓLNYCH SZKÓŁ WYŻSZYCH

Nazwa uczelni	Ilość respondentów	Udział procentowy
Akademia Ekonomiczna im Karola Adamieckiego w Katowicach.	113	34,77
Uniwersytet Śląski w Katowicach.	111	34,15
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.	101	31,08
Razem	325	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Pomimo zapoznania respondentów z konsekwencjami wynikającymi z pominięcia przez nich któregoś z pytań, sformułowaniu prośby o dokładne wypełnienie kwestionariuszy, przypomnieniu o konieczności ich sprawdzenia przed zwrotem, odnotowano przypadki niekompletnego udzielenia odpowiedzi.

Tabela 14

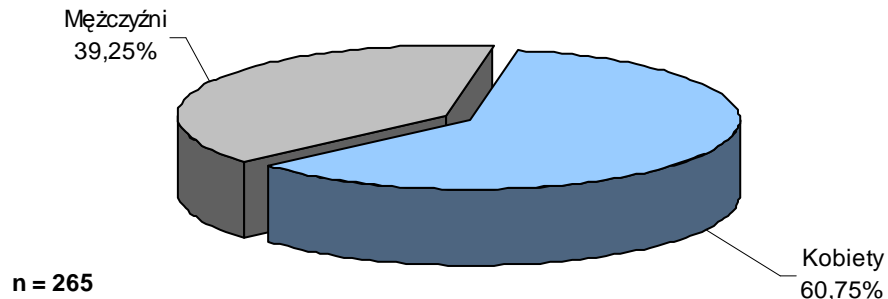
STRUKTURA ODRZUCONYCH KWESTIONARIUSZY ANKIET Z POWODU
NIEKOMPLETNEGO ICH WYPEŁNIENIA

Nazwa uczelni	n	Ankiety odrzucone		Ankiety ważne	
		ilość	%	ilość	%
Akademia Ekonomiczna im Karola Adamieckiego w Katowicach.	113	17	15,05	96	84,95
Uniwersytet Śląski w Katowicach.	111	16	14,42	95	85,58
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.	101	27	26,73	74	73,27
Razem	325	60	18,46	265	81,54

Źródło: Opracowanie własne według profesjonalnej metody doboru próby

W próbie badawczej dominowały kobiety, które stanowiły 60,75 % próby, przy 39,25 % udziale mężczyzn.

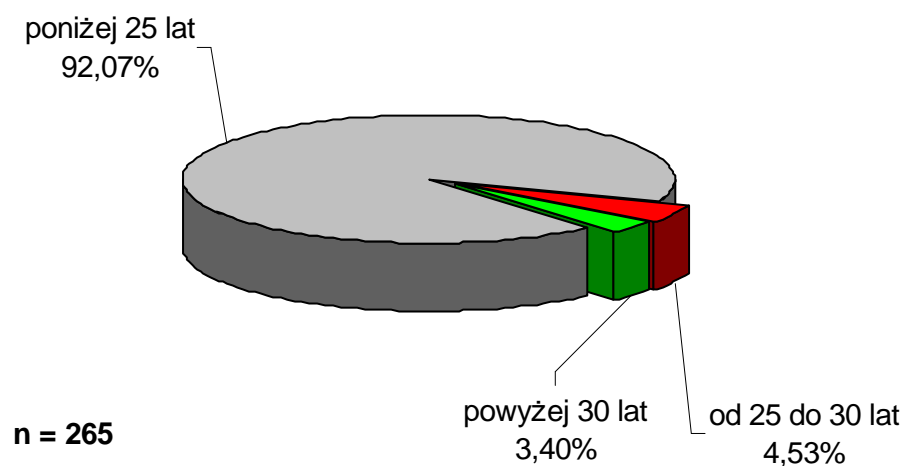
STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ WEDŁUG PŁCI

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Największą grupę studentów, aż 92,08 %, stanowią osoby, które nie przekroczyły 25 roku życia. Pozostałą część tworzą dwie zbiorowości: 4,53 % osoby nie starsze niż 30 lat i osoby mające więcej niż 30 lat, stanowiące 3,40 %.

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ POD WZGLĘDEM WIEKU

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Ze względu na bardzo małą liczebność próby badawczej w dwóch przedziałach wiekowych:

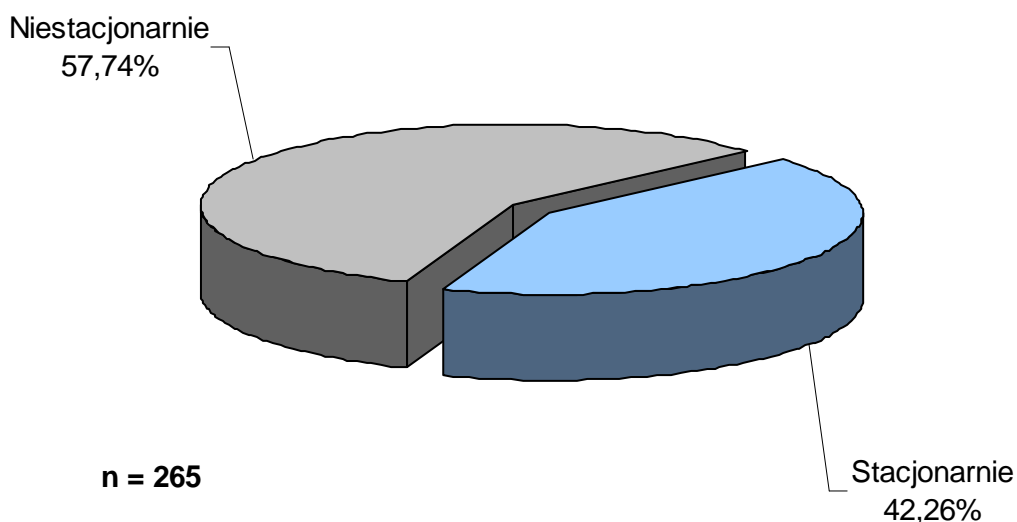
- a) od 25 do 30 lat – 12 osób,
- b) powyżej 30 lat – 9 osób,

interpretację uzyskanych wyników w zakresie wpływu cechy jakościowej jaką był wiek respondentów na obszary badane należy uogólnić.

Obraz struktury próby badawczej został utworzony przez cztery, wzajemnie przenikające się grupy studentów¹⁰⁸ w dwóch kryteriach: systemu studiowania – stacjonarnie lub niestacjonarnie, oraz stopnia zaawansowania nauki – pierwszy lub ostatni rok. Osoby studiujące zaocznie lub wieczorowo stanowiły 57,74 %, próby badawczej, a studiujące w systemie dziennym 42,26 %. W zakresie drugiego kryterium struktura próby badawczej wyglądała następująco. Studenci pierwszego roku stanowili 46,79 % przy 124 osobach, a ostatniego roku utworzyli grupę stanowiącą 53,21 % przy udziale ilościowym 141 osób.

Wykres 3

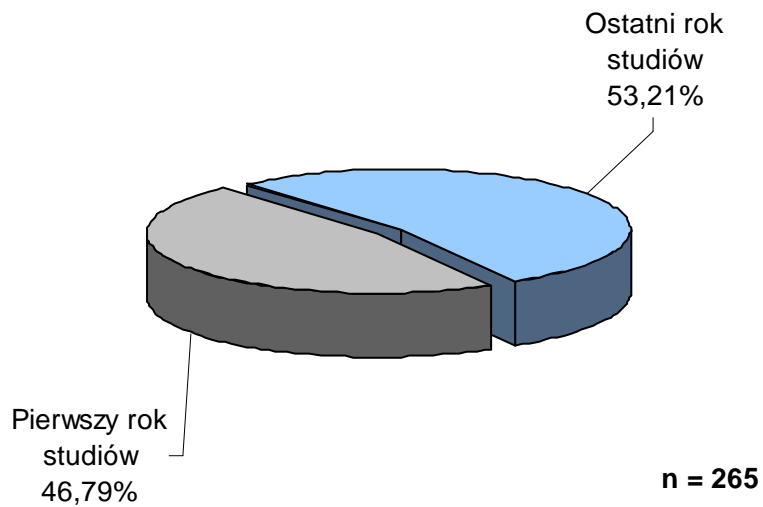
STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ POD WZGLĘDEM SYSTEMU
STUDIOWANIA: STACJONARNIE / NIESTACJONARNIE

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

¹⁰⁸ Jedna osoba uczestnicząca w badaniu spełniała kryteria dwóch grup: dzienny lub wieczorowy system nauki oraz pierwszy lub ostatni rok studiów.

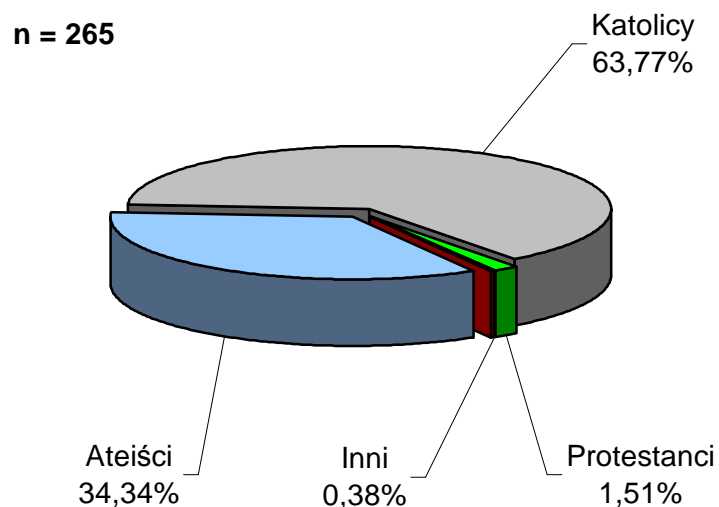
STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ ZE WZGLĘDU NA STOPIEŃ
ZAAWANSOWANIA NAUKI

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Pośród studentów uczestniczących w badaniu zdecydowanie przeważały osoby wierzące i aktywnie uczestniczące w życiu religijnym. Stanowią one 65,66 % próby badawczej. Dominują wśród nich katolicy, których liczebność zdefiniowano na poziomie 97,13 % osób określających się jako wierzących w Boga. Pozostali to protestanci, stanowiący 2,30 %, oraz wyznawcy innych religii, 0,57 %.

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ POD WZGLĘDEM WYZNANIOWYM

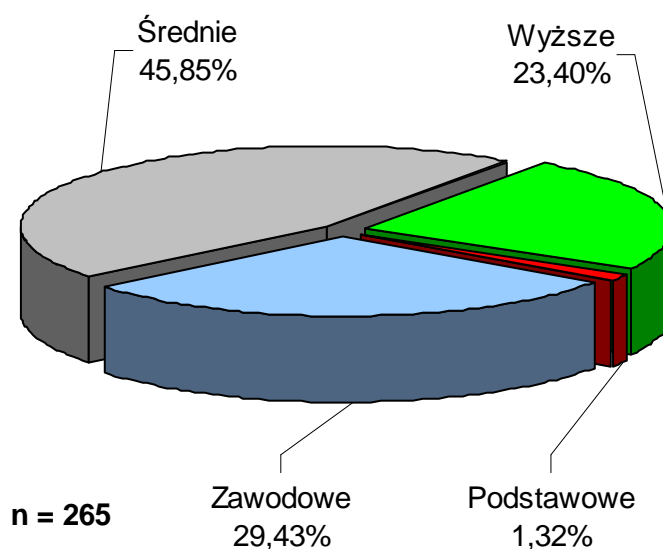

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Rodzice respondentów posiadający średnie wykształcenie stanowią zdecydowanie największą grupę, bo aż 45,85 % próby badawczej. Drugą co do wielkości grupę, liczącą 29,43 %, stworzyli absolwentami zasadniczych szkół zawodowych. Na trzecim miejscu uplasowała się grupa rodziców z wyższym wykształceniem, stanowili oni 23,40 % część próby badawczej. Rodzice z wykształceniem podstawowym stanowili część 1,32 % w całej próbie badawczej. Strukturę wykształcenia obydwójga rodziców respondentów uczestniczących w badaniu ilustruje wykres 5.

Wykres 6

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ WEDŁUG WYKSZTAŁCENIA RODZICÓW RESPONDENTÓW

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

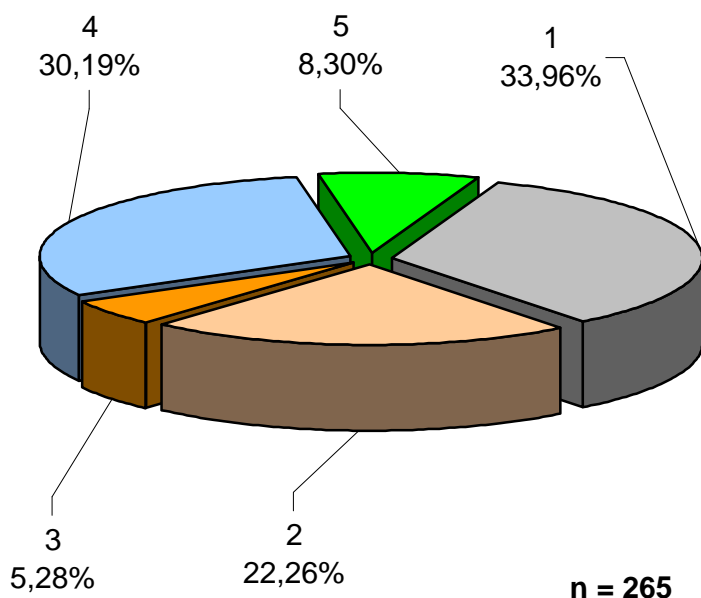
Wśród rodziców respondentów zdecydowanie lepiej wykształcone są matki. Podstawowe wykształcenie posiada jeszcze 1,51 % wszystkich matek i nieznacznie mniejsza ilość ojców 1,13 %. Zawodowe jak i średnie wykształcenie nadal jest dominującym standardem uzyskanych kwalifikacji zawodowych, zawodowe wykształcenie uzyskało 35,09 %, a średnie 41,51 % ojców, w przeciwieństwie do matek, pośród których kobiety ze średnim wykształceniem zdecydowanie dominowały, średnie wykształcenie posiada 50,19 %, a zawodowe 23,77. Także w grupie rodziców z wyższym wykształceniem matki posiadały przewagę nad ojcami, matki 24,53 %, ojcowie 22,26 %.

Na podstawie uzyskanych informacji, można wnioskować, że sytuacja finansowa 33,96 % części próby badawczej jest bardzo dobra, deklarowała bowiem, że w każdym miesiącu dysponuje funduszem swobodnej decyzji. Ponad jedna piąta badanych, tj. 22,26 %, wyraziła opinię, że sporadycznie brakuje jej pieniędzy na rozwijanie własnych zainteresowań. Najmniejszą część, tylko 5,28 % pośród badanych osób, stanowi grupa respondentów, której średnio co drugi miesiąc brakuje środków finansowych w ramach funduszu swobodnej decyzji. W przeciwieństwie do 56,22 % grupy, której sytuację finansową oceniono jako dobrą lub bardzo dobrą, aż 38,49 % respondentów oceniło ją jako złą lub bardzo złą. Prawie jedna trzecia, 30,19 %, stwierdziła, że sporadycznie dysponuje

funduszem swobodnej decyzji, a 8,30 % deklarowała, że notorycznie nie dysponuje wystarczającą ilości środków finansowych.

Wykres 7

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ POD WZGLĘDEM SYTUACJI FINANSOWEJ

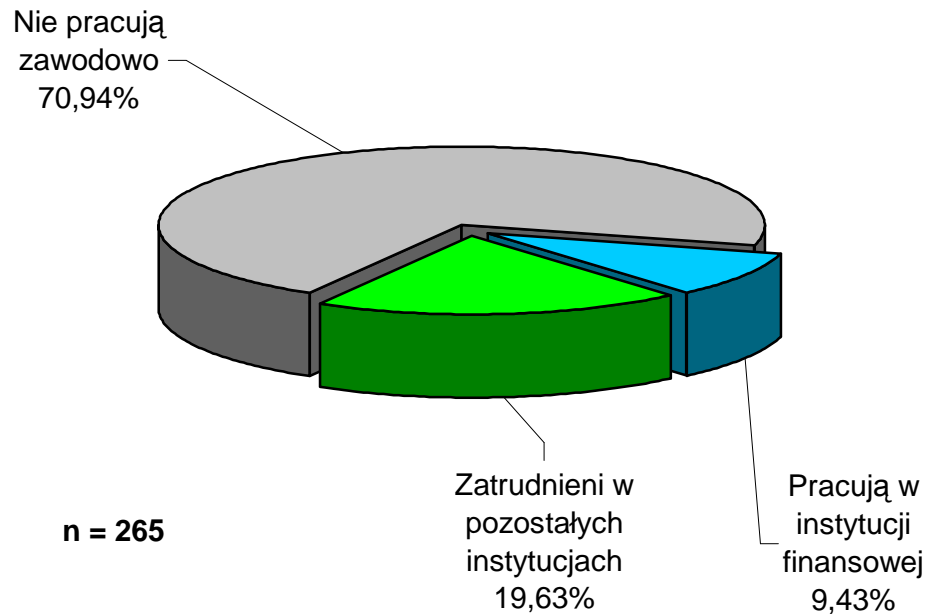

- Legenda:**
1. Zawsze dysponowałem funduszem swobodnej decyzji.
 2. Sporadycznie brakowało mi pieniędzy.
 3. Średnio co drugi miesiąc brakowało mi pieniędzy.
 4. Sporadycznie dysponowałem funduszem swobodnej decyzji.
 5. Notorycznie brakowało mi pieniędzy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Z pośród osób stanowiących 29,06 % próby badawczej, którzy określili się jako aktywni zawodowo, aż dla 32,47 % tej grupy, miejscem pracy są instytucje zajmujące się szeroko rozumianym transferem pieniędzy (banki, urzędy pocztowe, kantory wymiany walut, kasyna gry, domy aukcyjne, fundusze emerytalne czy biura pośrednictwa sprzedaży nieruchomości). Niniejsza grupa stanowi 9,43 % próby badawczej. Dla pozostałej części zatrudnionych, stanowiących 19,63 % próby badawczej, miejscem pracy są instytucje, w których realizacja transferu środków finansowych nie jest główną dziedziną funkcjonowania organizacji. W dwóch uczelniach: Uniwersytecie Śląski i Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamickiego przeważają studenci niepracujący zawodowo. Stanowią oni 75,79 % próbę badawczą w Uniwersytecie Śląskim, natomiast w Akademii Ekonomicznej stanowią 87,50 % grupę studentów uczestniczących w badaniu. W Wyższej Szkole Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych dominują studenci pracujący zawodowo, którzy stanowią 56,76 % grupę w szkolnej próbie badawczej.

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ POD WZGLĘDEM AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań bezpośrednich

Pełny obraz struktury próby badawczej tworzą studenci o odmiennym stopniu przyswojenia wiedzy akademickiej, zdobywanej w niejednorodnych systemach kształcenia, na różnego typu uczelniach. Funkcjonujące w grupie silne kontrasty, wyrażone nie tylko stopniem zamożności czy poziomem wykształcenia rodziców są gwarantem różnorodności uzasadnienia prezentowanych poglądów przez respondentów. Interesujący może się okazać wpływ doświadczeń zawodowych zdobytych przez respondentów w instytucjach finansowych jak i światopoglądu religijnego podczas oceny zjawiska będącego obiektem i przedmiotem prowadzonych badań.